

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

Σπύρος Σακελλαρόπουλος, 2017, *Ο κυπριακός κοινωνικός σχηματισμός (1191-2004)*, Αθήνα: Τόπος.

του Γιάννη Σκαλιδάκη

Το «κυπριακό» παραμένει για την ελληνική πολιτική και ιστορία μια μετω-
νυμία του άλυτου προβλήματος. Το πρόβλημα μάλιστα περιπλέκεται συ-
νήθως στην αλληλεπίδρασή του με τις γενικότερες γεωπολιτικές και οικονο-
μικές εξελίξεις, όπως πρόσφατα με τα ζητήματα της ανακάλυψης υδρογο-
νανθράκων στην Ανατολική Μεσόγειο και την κυπριακή ΑΟΖ. Από την άλλη,
βασικές παράμετροι του ζητήματος, όπως η τουρκική εισβολή και κατοχή του
1974, σιγά-σιγά με το πέρασμα του χρόνου μετατρέπονται σε άλλη μια ψηφί-
δα ενός θαμπού μωσαϊκού. Για τους λόγους αυτούς – και σε μια κρίσιμη δυ-
στυχώς συγκυρία – είναι πολλαπλά χρήσιμη η μελέτη του Σπύρου Σακελλαρό-
πουλου για το μακρόχρονο πέρασμα του κυπριακού κοινωνικού σχηματισμού
«από τη συγκρότηση στη διχοτόμηση», όπως περιγράφει και ο υπότιτλός της.

Πρόκειται για μια ογκώδη μελέτη άνω των 800 πυκνογραμμένων σελί-
δων, καθώς το βιβλίο απευθύνεται σε προσηλωμένους αναγνώστες. Η πραγ-
μάτευση της ιστορίας της Κύπρου χωρίζεται σε διακριτές περιόδους, επικε-
ντρώνοντας όμως – και λογικά – στο μεγαλύτερο μέρος του βιβλίου στον 20^ο
αιώνα, παρά το ότι η εξιστόρηση ξεκινά από το 1191. Εκτός του ότι ο κάθε
αναγνώστης μπορεί να επικεντρώσει την προσοχή του στην ιδιαίτερη περίοδο
που τον αφορά, ο συγγραφέας έχει προνοήσει να ενσωματώσει μια ευσύνο-
πτη ανακεφαλαίωση, υπό τον γενικό τίτλο «συζήτηση», στο τέλος κάθε κε-
φαλαίου.

Ο Σακελλαρόπουλος παρουσιάζει με εκτεταμένη τεκμηρίωση, τόσο τα γε-
γονότα όσο και την πρόσληψή τους από τους εκάστοτε πρωταγωνιστές, όπως
και τα κατά καιρούς σχέδια διακυβέρνησης της Κύπρου από τους Βρετανούς
και μετέπειτα τα σχέδια επίλυσης του κυπριακού. Όλα τα παραπάνω τεκμη-

ριώνονται με την παράθεση εκτεταμένων αποσπασμάτων από τα εν λόγω σχέδια, από ομιλίες και δηλώσεις πρωταγωνιστών, από άρθρα στον Τύπο και αποφάσεις κομμάτων και κυβερνήσεων. Επίσης, την κεντρική παρουσίαση και ανάλυση των πολιτικών και διπλωματικών εξελίξεων συνοδεύει, σε όλη τη διάρκεια της ιστορούμενης περιόδου, μια επίσης αναλυτική παρουσίαση της κυπριακής οικονομίας και κοινωνικής διαστρωμάτωσης, ουσιαστικά της εμφάνισης και ανάπτυξης του καπιταλισμού στην Κύπρο.

Η αξία του βιβλίου έγκειται κυρίως στο ότι, παρά την εξαντλητική παράθεση στοιχείων, ο συγγραφέας δεν περιορίζεται σε αυτό, ούτε αντίθετα προβάλλει μια εύκολα αναγνωρίσιμη πολιτική θέση για το ζήτημα, όπως επίσης συχνά συμβαίνει. Ο Σακελλαρόπουλος, εκκινώντας από τα δεδομένα της συγκρότησης του κοινωνικού σχηματισμού στην Κύπρο, προσπαθεί να εκθέσει τα γεγονότα, λαμβάνοντας υπόψη του όλα τα δρώντα υποκείμενα, και ταυτόχρονα να παρουσιάσει διακριτά τις δικές του εκτιμήσεις. Για παράδειγμα, παρουσιάζει αναλυτικά τη βρετανική αποικιοκρατική πολιτική του «διαίρει και βασίλευε» τόσο στα σχέδια αυτοκυβέρνησης όσο και στην καθημερινή πρακτική, καθιστά όμως σαφές πως ο διαχωρισμός μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων – όπως διαμορφώθηκαν αντίστοιχα οι εθνικές ταυτότητες – προϋπήρχε ως συστατικό στοιχείο του πολιτικού συστήματος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Ο διαχωρισμός αυτός, απότοκο της ιστορικής περιόδου της συγκρότησης των εθνικών ταυτοτήτων και των αντίστοιχων εθνικών κρατών, υπήρξε λοιπόν ένα θεμελιώδες στοιχείο του κοινωνικού σχηματισμού, που δεν κατορθώθηκε να ξεπεραστεί από ένα ενιαίο προοδευτικό πολιτικό κίνημα, παρ' όλο που η Αριστερά υπήρξε ο χώρος κοινής ύπαρξης και δράσης, και για αυτό στόχος του εκατέρωθεν σοβινισμού. Πάνω σε αυτήν την πραγματικότητα οικοδόμησαν οι Βρετανοί αποικιοκράτες το πολιτικό σύστημα που διαιώνιζε την κυριαρχία τους – συγκροτώντας μια ετεροβαρή πολιτική συμμαχία με τους επικεφαλής της τουρκοκυπριακής μειονότητας και εμπλέκοντας την Τουρκία στην εξίσωση του προβλήματος, δηλαδή στις προοπτικές αυτοδιάθεσης της αποικίας τους.

Ο συγγραφέας ιεραρχεί μεν την ισχύ κάθε πρωταγωνιστή, τονίζοντας τον ρόλο της Μεγάλης Βρετανίας αλλά και των ΗΠΑ μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, αλλά δεν υποτιμά κανένα δρων υποκείμενο. Αντιθέτως, παρουσιάζει αναλυτικά τις εξελίξεις μέσα στις δύο κοινότητες της Κύπρου, την κοινωνική τους διαστρωμάτωση, τις πολιτικές παρατάξεις και κόμματα, τις αντιθέσεις ανάμεσα στις παραδοσιακές ελίτ που πολιτεύονταν προσαρμοζόμενες στο αποικιακό καθεστώς και τις νεωτερικές που συντονίστηκαν με τις μητέρες-πατρίδες, ακόμα και τους προσανατολισμούς των ελασσόνων μειονοτήτων, όπως οι Μαρωνίτες και οι Αρμένιοι. Αν και είναι εύλογη η λεπτομερέστερη παρουσίαση των ελληνοκυπριακών πολιτικών δυνάμεων, θα είχε ίσως ενδιαφέρον μια πιο επαρκής παρουσίαση της τουρκοκυπριακής Αριστεράς στο ελ-

ληνικό κοινό. Και αυτό, διότι είναι ιδιαίτερα χρήσιμη η παρουσίαση της τουρκοκυπριακής πολιτικής ζωής, τόσο γιατί από τη μια σπάει το στερεότυπο μιας άχρωμης παρουσίας ενός «υποχείριου της Τουρκίας», αλλά και από την άλλη γιατί βλέπουμε τη σταθερή και ουσιαστικά αδιαμφισβήτητη οικοδόμηση ενός και μόνο πολιτικού στόχου – της διχοτόμησης, σε αντίθεση με το ελληνοκυπριακό δίλημμα μεταξύ ένωσης και ανεξαρτησίας.

Ουσιαστικά, από τα μέσα του Μεσοπολέμου και μετά τον συσχετισμό δύναμης που αποκρυσταλλώθηκε στη Συνθήκη της Λωζάνης, ο συγγραφέας παρατηρεί την «παγίωση της ύπαρξης δύο διαφορετικών εθνικών οντοτήτων που βρίσκονταν συνεχώς σε αντιπαλότητα», καθώς κάθε κοινότητα είχε το δικό της πρόγραμμα που προσέβλεπε στη μητέρα-πατρίδα. Για τους Ελληνοκυπρίους, κυρίαρχη στρατηγική ήταν η Ένωση με την Ελλάδα, ενώ για τους Τουρκοκυπρίους η αποτροπή αυτού του ενδεχομένου και η απόκτηση τουρκικής εθνικής ταυτότητας. Οι εθνικές αυτές ταυτότητες είχαν ήδη σφυρηλατηθεί στην πράξη με τη συμμετοχή μελών των δύο κοινοτήτων στα αντίπαλα στρατόπεδα των βαλκανικών πολέμων και του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Την ίδια περίοδο εντοπίζονται τόσο η απαρχή ενδοκοινοτικών συγκρούσεων με αιματηρά επεισόδια το 1913, όσο και η σταθερότερη εξάπλωση διχαστικών πρακτικών (π.χ. διακοπή εμπορικών συναλλαγών) μεταξύ των δύο κοινοτήτων.

Ένα άλλο θέμα που εμφανίζεται τακτικά στο βιβλίο είναι η πολιτική της ελληνοκυπριακής Αριστεράς, του ΑΚΕΛ, καθώς πρόκειται για μια σπάνια περίπτωση όπου μια πολιτική δύναμη που αναφέρεται στον κομμουνισμό αποκτά πλειοψηφική δυναμική μεταπολεμικά. Ο συγγραφέας παρουσιάζει τα στοιχεία που οδήγησαν βαθμιαία στην αποτυχία του ΑΚΕΛ να αποκτήσει την πολιτική ηγεμονία στην ελληνοκυπριακή κοινότητα – τη στάση του στη Διασκεπτική του 1947 ή την απόρριψη του ένοπλου αγώνα της ΕΟΚΑ – χωρίς όμως να ερμηνεύει βαθύτερα αυτήν την πολιτική του ΑΚΕΛ που θα το μεταβάλλει «σε μια ιδιότυπη συμπολιτευόμενη αντιπολίτευση στο εσωτερικό του ελληνοκυπριακού πολιτικού συστήματος». Μια παράμετρος εντοπίζεται στην αδυναμία του ΑΚΕΛ (σε αντίθεση με την ΕΔΑ στην Ελλάδα) να προσεγγίσει το κυπριακό ζήτημα στη διεθνή του διάσταση και της ανάλογης τακτικής που απέρρευε από αυτή την προσέγγιση. Αν όμως η μονοδιάστατη προσέγγιση του ένοπλου αγώνα από το ΑΚΕΛ – στον απόηχο του ελληνικού εμφυλίου, ας μην ξεχνάμε – γίνεται κατανοητή, δεν είναι τόσο εξηγήσιμη αυτή η επιλογή από τη Δεξιά, όπως αυτή εκφραζόταν από την Εθναρχία που κάλυπτε πολιτικά την ΕΟΚΑ.

Στο βιβλίο παρουσιάζεται πειστικά η πορεία προς την κλιμάκωση και την ουσιαστική διχοτόμηση του κυπριακού κοινωνικού σχηματισμού. Το πλήθος των συγκρούσεων με τους Βρετανούς και η στυγνή αποικιοκρατική απάντηση των τελευταίων με απαγχονισμούς, βασανιστήρια και στρατόπεδα συγκέντρωσης, αλλά και την οργανωμένη υποδαύλιση των ενδοκοινοτικών συγκρούσεων με εκπαίδευση παραστρατιωτικών τουρκοκυπριακών ομάδων.

Τον συνδυασμό αντιαποικιοκρατικής πάλης από την ΕΟΚΑ με τις δολοφονικές επιθέσεις τόσο στην τουρκοκυπριακή κοινότητα όσο και στην ελληνοκυπριακή Αριστερά, αλλά και την αντίστοιχη δράση των Τουρκοκυπρίων εθνικιστών απέναντι στους Ελληνοκυπρίους και στους προοδευτικούς ομοεθνείς τους. Τα βρετανικά σχέδια «συνταγμάτων» και «αυτοκυβέρνησης» που διαιώνιζαν το καθεστώς βρετανικού ελέγχου σε όλες τις μορφές εξουσιών, έστω και με τη συνεργασία άλλων προστατριών δυνάμεων, της Ελλάδας και της Τουρκίας. Την ουσιαστική αδυναμία λειτουργίας ενός δοτού πολιτικού συστήματος, σε διάφορες εκδοχές, που καμία σχέση δεν είχαν με τη δημοκρατία και τη λαϊκή κυριαρχία, αλλά που όμως επιβαλλόταν συνεχώς στην Κύπρο, από την ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας ως το πολύφერνο Σχέδιο Ανάν – που κατά τα άλλα ακόμα μνημονεύεται ως ευκαιρία.

Για όλα τα παραπάνω, και για μια σειρά θέματα που δεν μπορούμε να θίξουμε σε μια βιβλιοκρισία, η μελέτη του Σπύρου Σακελλαρόπουλου είναι έργο αναφοράς για την ιστορία της Κύπρου. Τόσο λόγω τεκμηρίωσης όσο και μεθοδολογίας, δεν είναι ένα εύκολο ανάγνωσμα αλλά είναι απαραίτητο για όσους και όσες θέλουν να μελετήσουν σοβαρά αυτό το πολυδιάστατο θέμα, πέραν από τις εύκολες τοποθετήσεις και τις αντίστοιχες πολιτικές στάσεις: «πατριωτικές», «ρεαλιστικές», «αντιεθνικιστικές» και πάει λέγοντας. Στον επίλογο, ο συγγραφέας τονίζει πως η μελέτη αυτή επιχειρεί να αποδείξει τη μεγάλη ιδιαιτερότητα και πολυπλοκότητα του ζητήματος και το πόσο δύσκολη είναι η επίλυσή του. Η σύγχρονη ανάφλεξη της Μέσης Ανατολής ξαναφέρει δυσοίωνα στην επιφάνεια το βασικό πρόβλημα που ήταν και είναι οι ιμπεριαλιστικοί σχεδιασμοί και ο ρόλος που επιφυλάχθηκε για την Κύπρο, ως βάσης ξένων στρατευμάτων. Η επίλυση του κυπριακού περνάει και αυτή από την επίλυση του βασικού αυτού προβλήματος, της υπέρβασης της εποχής της αποικιοκρατίας και του ιμπεριαλισμού.